

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ДІТЕЙ ПІД ЧАС ВІЙНИ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ

Швець Я. І.,

*студентка факультету прокуратури
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
e-mail: shvecz.2624@gmail.com*

Соколова І. О.,

*кандидат юридичних наук,
асистент кафедри теорії і філософії права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
ORCID: 0000-0002-3659-7086
e-mail: irichka.g.85@gmail.com*

Швець Я. І., Соколова І. О. Порухення прав дітей під час війни Російською Федерацією.

Стаття присвячена дослідженню порушення прав дитини Російською Федерацією під час збройної агресії стосовно України. В статті проведено аналіз міжнародних документів щодо питань захисту дітей, визначено поняття «дитина» в розумінні міжнародних інституцій. З'ясовано, що особливий статус дітей та необхідність їх правової охорони задекларовано у Загальній декларації з прав людини, Конвенції ООН про права дитини.

Встановлено ті міжнародні документи, які передбачають захист прав дітей під час військової агресії, зокрема визначено, що Російська Федерація системно порушує норми Конвенції ООН про права дитини, Женевської конвенції та Гаазької конвенції. Встановлено порушення права на життя та захист від катувань, право на безпеку, особисту недоторканість та захист гідності, право на захист від сексуального насильства, право на безпечні умови для життя і здорового розвитку, право на майно і житло, право на освіту та інші права дітей.

Наголошено на необхідності проведення превентивної діяльності щодо запобігання подальшого порушення прав дітей, а також на важливості посилення евакуаційних механізмів держави, домовленостей про зелені коридори із Росією та її військовими на різних рівнях. Проаналізовано Римський статут щодо ознак, які можуть вказати на можливу кваліфікацію загарбницьких дій Російської Федерації. Встановлено, що дії військовослужбовців Росії можуть бути кваліфіковані як воєнні злочини, а саме умисне вчинення діянь, які піддають цивільне населення голоду як спосіб ведення війни шляхом позбавлення його предметів, необхідних для виживання, у тому числі умисне створення перешкод для надання допомоги, як це передбачено Женевськими конвенціями.

Акцентовано на важливості навчання дітей правилам поведінки в укриттях, в небезпечних місцях, під час повітряної тривоги.

Рекомендовано для дітей, які вже стали жертвами окупантів, забезпечити надання кваліфікованих медичних і психологічних послуг.

Ключові слова: діти, права дитини, війна, окупація України, насильство проти дітей, вбивство дітей.

Shvets' YA. I., Sokolova I. O. Violation of children's rights during the war by the Russian Federation.

The article is devoted to the study of violations of children's rights by the Russian Federation during the armed aggression against Ukraine. The article analyzes the international documents on child protection, defines the concept of "child" in the understanding of international institutions. It was found that the special status of children and the need for their legal protection is declared in the Universal Declaration of Human Rights, the UN Convention on the Rights of the Child.

The international documents that provide for the protection of children's rights during military aggression have been established, in particular, it has been determined that the Russian Federation systematically violates the norms of the UN Convention on the Rights of the Child, the Geneva Convention and the Hague Convention. Violations of the right to life and protection from torture, the right to security, personal integrity and dignity, the right to protection from sexual violence, the right to safe living and healthy development, the right to property and housing, the right to education and other children's rights.

Emphasis was placed on the need for preventive activities to prevent further violations of children's rights, as well as the importance of strengthening the state's evacuation mechanisms, agreements on green corridors with Russia and its military at various levels. The Rome Statute is analyzed for signs that may indicate a possible qualification of the aggressive actions of the Russian Federation. It has been established that the actions of Russian servicemen can be qualified as war crimes, namely the intentional commission of acts that expose the civilian population to starvation as a means of waging war by depriving it of its necessities for survival, including intentional obstruction of assistance, as provided for in the Geneva Conventions.

Emphasis is placed on the importance of teaching children the rules of conduct in shelters, in dangerous places, during air raids.

It is recommended that children who have already fallen victim to the occupiers be provided with qualified medical and psychological services.

Key words: children, children's rights, war, occupation of Ukraine, violence against children, murder of children.

Постановка проблеми. Проблема захисту прав дітей на момент початку війни уже була поставлена і вирішувалась на законодавчому рівні в Україні. Так, в ст. 52 Конституції України закріплено, що «будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом» [1]. Крім цього, питання захисту дітей регулюється також Сімейним кодексом України [2], Законом України «Про охорону дитинства» [3] та іншими національними і міжнародними нормативно-правовими актами.

Питання щодо порушення прав дітей під час збройних конфліктів, на жаль, у XXI столітті досі не втратило своєї актуальності і значимості. Російські військові кожного дня порушують усі правові та моральні норми щодо захисту дітей. За даними Офісу Генерального прокурора України станом на ранок 28 травня 2022 року більше ніж 682 дитини постраждали в Україні внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації. За офіційною інформацією ювенальних прокурорів 242 дитини загинуло та понад 440 поранено [4]. Тому постає нагальна потреба у вдосконаленні механізму захисту прав дітей під час війни.

Стан опрацювання. Дослідженням проблем захисту прав дитини займаються багато науковців, серед яких можна виділити: Б. І. Андрусин, Н. М. Оніщенко, Н. М. Крестовська, О.О. Кочемировська, Н.М. Опольська та інші.

Метою статті є дослідження випадків порушення прав українських дітей Російською Федерацією під час військової агресії, розроблення рекомендацій щодо вдосконалення механізму захисту прав дітей під час війни, що є актуальним і потребує особливої уваги.

Виклад основного матеріалу. Права дитини завжди перебували під особливою охороною в Україні. Зокрема, правове регулювання здійснюється Конституцією України, Сімейним кодексом України, законами та підзаконними нормативно-правовими актами.

Також права дитини закріплені в міжнародних документах. Відповідно до ст. 1 Конвенції ООН про права дитини «...дитиною є кожна людська істота до досягнення 18-річного віку, якщо за законом, застосовуваним до даної особи, вона не досягає повноліття раніше» [5]. У Преамбулі Загальної декларації прав людини зазначено, що «дитина внаслідок її фізичної і розумової незрілості потребує спеціальної охорони і піклування, зокрема належного правового захисту» [6]. Як бачимо, міжнародне співтовариство закріплює особливий статус дитини та необхідність його правового захисту.

Крім цього, існують міжнародні документи і домовленості, за якими учасники війни мають прагнути завдати якомога меншої шкоди цивільному населенню, серед яких і діти. Питання щодо захисту дітей регулюється Женевською конвенцією про захист цивільного населення [7], IV Гаазька конвенція про закони і звичаї війни на суходолі [8] та іншими міжнародно-правовими нормами у сфері захисту жертв війни, яких Росія системно не дотримується.

Пропонуємо навести перелік злочинів Російської Федерації проти дітей з початку військових дій на території України:

1. Порухення статей 6 і 37 Конвенції ООН про права дитини, стаття 3 Женевської конвенції і стаття 77 Протоколу I до Женевської конвенції – право на життя та захист від катувань. Так, 18 березня з-під завалів Чернігівського гуртожитку рятувальники витягли тіла семирічних двійнят. Також попри всі заборони російські військові вдаються до катувань цивільного населення, зокрема дітей. Наприклад, в Ізюмському районі на Слобожанщині виявлено закатовані та спалені тіла трьох осіб, одне з яких належить дитині.

2. Порухення статті 49 Женевської конвенції, статті 78 Додаткового протоколу до Женевської конвенції, статті 21 Конвенції ООН про права дитини – викрадення та вивезення дітей. 8 квітня на блокпосту у Василівці окупанти викрали 16-річного сина голови Запорізької РДА Олега Буряка, який їхав у складі евакуаційної автоколонни.

3. Порухення ст. 23 Гаазької Конвенції, статті 51 Додаткового протоколу до Женевської конвенції. Російські війська неодноразово застосували недозволену зброю, зокрема фосфорні бомби, касетні снаряди та запалювальні авіабомби. Міжнародне право забороняє такі види зброї через те, що вони завдають людям додаткових страждань (глибоких ран, змертвіння тканин). Проте це не завадило 30–31 березня 2022 року використати фосфорні боєприпаси на Слобожанщині, поранивши 11 цивільних, зокрема 4 дітей. А 4 квітня 2022 року окупанти обстріляли касетними боєприпасами цивільну інфраструктуру Миколаєва, внаслідок чого загинуло 9 дорослих і 1 дитина.

4. Порухення ст. 55 Женевської конвенції. У Херсоні 11 квітня 2022 року окупанти захопили склад із ліками, продуктами та дитячим харчуванням. Зафіксовано систематичні випадки, коли росіяни не пропускали гуманітарну допомогу, перешкоджали виїзду мешканців під час облоги, розкрадали і знищували магазини та склади з продуктами і навіть безпосередньо відбирали їжу в місцевих.

5. Порухення ст. 24 Конвенції про права дитини. Ця стаття стосується діяльності медичної системи. В Україні зафіксовано безліч випадків обстрілів медичних закладів, ракетні удари по пологових будинках.

6. Порухення ст. 34 Конвенції ООН про права дитини – право на захист від сексуального насильства. У місті Буча російські окупанти згвалтували одинадцятирічного хлопчика й чотирнадцятирічну дівчинку.

7. Порухення ст. 38 Конвенції ООН про права дитини, ст. 77 Додаткового протоколу до Женевської конвенції. Так, стало відомо, що окупаційна влада так званих «ЛДНР» проводить мобілізацію неповнолітніх. Також відомо про загибель вже кількох випускників так званих «патріотичних клубів Новоросії» віком від 16 років, які виконували бойові завдання російських військових.

8. Порухення ст. 28 Конвенції про права дитини – право на освіту. Сюди можна віднести безліч зруйнованих шкіл та дитячих садочків, неможливість проведення занять на окупованих територіях.

9. Порухення ст. 31 Конвенції про права дитини – порушення права на дозвілля і культурний розвиток дитини. Так, У Києві 20 березня окупаційні війська РФ обстріляли торговельно-розважальний центр. В Іванкові 27 лютого окупанти спричинили пожежу в місцевому історико-краєзнавчому музеї. Всесвітньо відомим є також випадок із авіаударом по драматичному театру в Маріуполі.

10. Порухення ст. 17 Женевської конвенції – перешкоджання евакуації дітей із окупованих територій. Наприклад, 8 квітня внаслідок ракетного обстрілу залізничного вокзалу в Краматорську Донецької області, на території якого більше 4 тисяч людей очікували на евакуацію, загинуло 7 дітей [9].

І це далеко не вичерпний перелік злочинів, які принесла Росія у нашу державу і за які повинна понести відповідальність, тому надзвичайно важливо задокументувати всі ці жахливі вчинки не тільки проти українських дітей, а й проти всього цивілізованого світу.

Проаналізувавши численні порушення прав дитини, слід зазначити, що такі військові дії є грубим порушенням прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, сімейне виховання, захист від усіх форм насилля та втягнення у воєнні дії і збройні конфлікти, вибору місця проживання дитини та ін. Ці діти мають право на особливий захист і допомогу з боку держави.

Стаття 39 Конвенції про права дитини закріплює, що держави-учасниці вживають всіх необхідних заходів для сприяння фізичному та психологічному відновленню та соціальній інтеграції дитини, яка є жертвою будь-яких видів нехтування, експлуатації чи зловживань, катувань чи будь-яких жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведінки, покарання чи збройних конфліктів. Таке відновлення і реінтеграція мають здійснюватися в умовах, що забезпечують здоров'я, самоповагу і гідність дитини.

Відповідно до статті 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду такі дії військовос-

лужбовців Росії можуть бути кваліфіковані як воєнний злочин, а саме умисне вчинення діянь, які піддають цивільне населення голоду як способу ведення війни шляхом позбавлення його предметів, необхідних для виживання, у тому числі умисне створення перешкод для надання допомоги, як це передбачено Женевськими конвенціями (ххv, b, частина 2 статті 8) [10].

Так як спектр міжнародних злочинів, які вчиняються військовослужбовцями РФ проти дітей України, є надзвичайно широким, і враховуючи те, що вони уже є предметом розслідування Офісу прокурора Міжнародного кримінального суду, Офісу Генерального прокурора та інших правоохоронних органів України, а також правоохоронних органів іноземних держав за принципом універсальної юрисдикції (зокрема, Латвії, Німеччини, Литви, США), є достатні підстави сподіватись, що воєнні злочини високопосадовців та військовослужбовців Росії проти дітей на території України будуть розслідувані на належному рівні, а винні особи будуть притягнені до кримінальної відповідальності.

На думку Н. Опольської, «з метою забезпечення та захисту прав дітей, що постраждали в наслідок збройного конфлікту доцільно до ст. 28 Закону України «Про охорону дитинства» внести зміни: «Дітям, які постраждали внаслідок збройного конфлікту, військових дій, стихійного лиха, техногенних аварій, катастроф, держава забезпечує всебічну підтримку» [11, с. 281]. Ми підтримуємо таку пропозицію у зв'язку з необхідністю особливої правової охорони дітей постраждалих від військових дій.

Крім цього, необхідно також здійснювати превентивну діяльність. Наприклад, щоб зменшити загрозу життю і здоров'ю дітей, які перебувають в окупації або на території активних бойових дій, слід посилити евакуаційні механізми держави. Значною мірою на це впливають домовленості про зелені коридори із Росією та її військовими на різних рівнях. Проте, Росія частіше порушує такі домовленості, а не дотримується їх.

Також, для захисту дітей на територіях активних бойових дій, батькам слід навчати дітей правилам поведінки в укриттях, в небезпечних місцях, під час повітряної тривоги.

А для дітей, які вже стали жертвами окупантів, рекомендується забезпечити надання кваліфікованих медичних і психологічних послуг. Наразі діють волонтерські організації із дипломованими психологами, які надають безкоштовні консультації постраждалим від війни, але, на нашу думку, для роботи із дітьми слід забезпечити роботу саме дитячих спеціалістів.

Висновки. Отже, можна зробити висновок, що права дітей завжди перебували під особливою охороною держави та міжнародного співтовариства. В Україні правове регулювання прав дітей здійснюється Конституцією України, Сімейним кодексом України, Законом України «Про охорону дитинства» та іншими нормативно-правовими актами.

В міжнародному праві особливий статус дітей та необхідність їх правової охорони задекларовано у Загальній декларації з прав людини, Конвенції ООН про права дитини. А захист прав дитини під час військових дій – Женевською конвенцією про захист цивільного населення та IV Гаазькою конвенцією про закони і звичаї війни на суходолі.

Досліджено, що Російська Федерація системно порушує міжнародні норми із захисту прав дітей. Зокрема, порушує право на життя та захист від катувань, право на безпеку, особисту недоторканість та захист гідності, право на захист від сексуального насильства та інші права. Звісно, ніщо не зможе втамувати той біль, який принесла на наші землі російська окупація, але вкрай важливо зробити все можливе, щоб притягнути країну-агресора до відповідальності за свої злочини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80/conv#Text> (дата звернення 28.05.2022).
2. Сімейний кодекс України від 10.01.2002. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення 28.05.2022).
3. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення 28.05.2022).
4. Ювенальні прокурори: внаслідок збройної агресії РФ в Україні загинули 242 дитини. URL : https://t.me/prgo_gov_ua/4255 (дата звернення 28.05.2022).
5. Загальна декларація прав людини, 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. (дата звернення 20.05.2022).

6. Конвенція про права дитини, 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text. (дата звернення 20.05.2022).
7. Конвенція про захист цивільного населення під час війни, 1949 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення 20.05.2022).
8. Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї : Положення про закони і звичаї війни на суходолі, 1907. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#Text (дата звернення 20.05.2022).
9. Злочини Росії проти українських дітей. URL : <https://ukrainer.net/zlochynu-protu-ditey/> (дата звернення 20.05.2022).
10. Римський статут міжнародного кримінального суду, 1998. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення 20.05.2022).
11. Опольська Н. Права дітей, які постраждали внаслідок збройного конфлікту в Україні. Право. 2015. Випуск 27. С. 278-283.